

Nr 14.

Ankom till riksdagens kansli den 5 maj 1916 kl. 5 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 14 i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till hämmande av genom handel med jordegendom uppkommande vanhävd å sådan egendom m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 12, har herr *Akerlund m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, det Kungl. Maj:t fortast möjligt ville låta utreda, vilka åtgärder kunna finnas lämpliga till hämmandet av den allt mer gängse förstöringen och vanhävderna av åker, äng, skog och byggnader å jordegendom i riket genom en ständigt ökad skara s. k. egendomshandlare samt till förhindrandet av *de prejerier och det ocker*, som av sådana personer ofta pläga idkas vid försäljning av småbruk och egnahem till mindre bemedlade, och att Kungl. Maj:t sedermera täckes förelägga riksdagen förslag till den lagstiftning i ärendet, som Kungl. Maj:t efter skedd utredning kan finna lämplig.

Motionen.

Till stöd för denna hemställan hava motionärerna anført bl. a. följande:

»I dessa tider påminnas vi särskilt om vikten av att landets näringskällor väl tillvaratagas och särskilt att jordbruksnäringen väl och omsorgsfullt handhaves för att, såvitt möjligt, förmå producera de huvudsakliga livsmedlen för vårt folk, och mera än annars måste man därför beklaga det hänsynslösa jobb och den vanskötsel av svensk jord, som allt mera tager överhand genom en ständigt ökad skara snikna och för landets framtid totalt likgiltiga ligor och enskilda personer. Egendomar, stora som små, inköpas av dessa i mängd, helst då de äga någon skogstillgång.

Bihang till riksdagens protokoll 1916. 12 saml. 2 avd. 13 häft. (Nr 14.) 1

Ögonblickligen utplundras skogen fullständigt, så fort sig göra låter försäljas kreatur och övriga inventarier, ja ofta de befintliga gödseltillgångarne, jord och byggnader vanskötas, där de skötas alls, och ej sällan lämnas inägojorden alldeles obrukad och skulle inom kort förvandlas till ödemark, därest man ej funnit på den metoden att ockra på småbrukarörelsen. I anledning därav plägar slutet på visan bliva, att de fattiga och mindre bemedlade få taga vid, där de hänsynslösa affärsmännen gjort vad i deras förmåga stått att ödelägga, och än mera rikta dessa genom sina små besparingar och sitt arbete.

Allt mera har man funnit förmånligt att uppdelade här ifrågavarande vandaliserade egendomar i parceller för småbruk, vilka välvilligt försäljas åt mindre bemedlade, som finnas villiga åtaga sig det mödosamma värvet att idka jordbruk här i landet, ofta utan förmåga att bedöma affärens verkliga innebörd. Allt för ofta uppställas sådana villkor vid egendoms-handlares jordförsäljningar och stipuleras sådana pris, att köparne, icke ens med bästa vilja, förmå att fullgöra sina, av oerfarenhet gjorda åtaganden, varför också stora skaror av dessa efter någon kortare tid nödgas gå ifrån de hem, vid vilka de säkerligen fäst stora förhoppningar och som framför annat bundit dem vid fosterlandet, samt lämna såväl det nedlagda arbetet som även sina, måhända slant efter slant sammansparade småbe-
lopp i snikna och obarmhärtiga jordjobbbares klor.

Här om någonstades tarvas förvisso effektiv lagstiftning mot vanskötsel av jord och skog, samt mot ocker vid yrkesmässig försäljning av jord till småbruk, och det är att beklaga, att inskridande ej skett för länge sedan mot här omhandlade landsplåga.

Med all säkerhet skulle mycket vunnits, därest riksdagen bifallit min motion 1911 om förbud för köpare av jordegendom i allmänhet att före utgången av viss tid avverka skog utöver husbehov utan föregången ut-syning, men, även om framgång nu vunnit för en sådan fråga, vore det säkerligen i allmänhet för sent, eftersom nog ganska få enskilda mindre och medelstora egendomar återstå med oskövlade skogstillgångar.

I fråga om hur det plägar gå till, då jordegendom råkat i händerna på skogs- och egendomsjobbare, vill jag, bland de hart när otaliga fallen, blott anföra ett par från min hemort:

En egendom, helt nära ett större stationssamhälle, med cirka 270 tnl. åker och 1,000 tnl. skog, har inom kort tid gått ur hand i hand. Vid gården höllos dessförinnan omkring 70 fäkreatur samt 8 par dragare och såväl jord som skog vårdades väl. Efter ett fåtal år är skogen fullständigt utödd, åkern ligger totalt för fåfot igenvuxen med ogräs, och varken fäkreatur eller dragare finnas. Emellertid skall den måhända största vin-

sten nu inhöstas, eftersom man är i färd med att uppdelat jorden i smålotter för att med dem lyckliggöra småfolket.

En annan om cirka 400 tnl. åker och 1,000 tnl. skog med medelgrov, vacker återväxt, varå föddes omkring 120 kor förutom erforderliga dragare, såldes efter dödsfall till en egendomshandlarelige, vilken ögonblickligen sålde de allra flesta inventarierna, så att blott ett tiotal kor återstodo, för mjölk åt arbetarne, och ett fåtal dragare, genast därefter utplundrades skogen helt och hållet, och nu gå nya spekulanter och fundera, om det är utsikt till vinst även för dem genom att övertaga egnahemsspekulationen med egendomen.

En annan egendom om 3—400 tnl. inägor med omkring 1,000 tnl. skog har under många år gått ur hand i hand och, efter det skogen blivit fullständigt spolierad, vanskötts i yttersta grad, inventarier och inneliggande gödsselförråd hava avyttrats, och, om det ännu ej skett, är meningen att avyttra en god del av för jordens brukande nödiga byggnader för att kunna uppehålla denna — i motsats till andra liknande — dåliga affär, intilldess den kan realiserat genom egnahemsspekulationer.

Jordbruket är för de ifrågavarande fosterlandsvännerna en styggelse, eftersom det ej är ägnat att hastigt späcka deras plånböcker, vilket synes vara deras enda syfte med fosterlandet och tillvaron.

Jag är i stånd att anföra en mängd exempel på varthän den tygellösa jordkommersen fört, men, då detta mig förutan torde vara väl känt inom de flesta orter i vårt land, håller jag detta för överflödigt.

Naturligtvis mäktar jag ej framlägga några bestämda förslag till förekommande av här omhandlade förhållanden, men jag vågar dock ifrågasätta, huruvida det icke skulle finnas lämpligt att, då jordegendomar efter vissa korta perioder byta ägare, utan att detta sker till följd av arv, konkurs- eller annan tvångsförsäljning och dylika orsaker, i vissa fall ålägga köpare att ställa garanti för att vanskötsel ej där må äga rum. Jag håller även före att lagstiftning om förbud för köpare av jordegendom att, utan föregången utsyning, där avverka skog utöver husbehov, förr än viss tid efter köpet förflutit, ännu skulle kunna verka mycket gott inom åtskilliga orter.

I fråga om den upplåtelse av jord till småbruk och egnahem i större omfattning, som allt mera bedrives av s. k. egendomshandlare, vågar jag ifrågasätta, huruvida ej småfolkets intressen skulle kunna vinna välbehövt skydd genom bestämmelser därom, att de till försäljning avsedda jordlotterna genom ojävig nämnd värdesattes, innan försäljning fick äga rum, och att de åsatta värdena utan Kungl. Maj:ts medgivande ej finge överstridas, ävensom om det ej finnes erforderligt att viss norm bestämmes

för de kontrakt, vilka komma till användning vid sådana jordförsäljningar. För uppskattning av värdet å småbruksjord torde staten kunna hänvända sig till *hushållningssällskapen och deras egnahemsnämnder*.

Dessutom håller jag före att, då obillig och hänsynslös småbrukskommers visat sig vara för handen i någon betydande utsträckning, det alls icke vore obilligt berättiga egnahemsförmedlare, staten eller kommunen att övertaga de egendomar, från vilka sådan kommers äger rum, mot gäldande av deras värde, beräknat efter gällande taxering, med avdrag för den värdeminskning som ägt rum genom skogsavverkning och därifrån redan sålda lägenheter, och mot skyldighet att, då det låter sig göra, huvudsakligen i mindre och medelstora lotter tillhandahålla jorden för mindre bemedlade spekulanter till lägsta möjliga pris som kunna åsättas utan förlust för säljaren.

Jag kan naturligtvis ej framställa några bestämda förslag till lämpliga åtgärder för hämmande av det ständigt tilltagande, med rätta s. k. »egendomsskojet» å vår landsbygd samt det prejeri och rena ocker, som flerstädes förekommer vid försäljning av egnahemsjord, men då jag anser frågan vara en av de allra viktigaste inre frågor för vårt lands framtid, och är nog djärv hysa förhoppning därom, att denna min åsikt delas av en mycket stor del av riksdagen, får jag hemställa, — — —»

*Andra
kammarens
utskott.
Historik.*

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott har i anledning av motionen anfört följande:

Vid 1911 års riksdag väcktes i andra kammaren av herr Åkerlund en motion, nr 200, vari hemställdes, det riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida icke förbud för köpare av skogsegendomar att före utgången av viss tid från köpets avslutande, utan utsyning av vederbörande skogstjänstemän, avverka skog å fastigheterna utöver vad som erfordras för husbehov, vore ägnat att i betydande mån förekomma skogsskövling å enskilda marker, och att Kungl. Maj:t sedermera täcktes förelägga riksdagen de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Till stöd härför anförde motionären följande:

»Lyckligtvis börjar — sent omsider — vikten av en bättre hushållning än tillföre med vårt lands skogstillgångar tillvinna sig allt större uppmärksamhet, och lagstiftningen har ju också inskridit till förekommande av sådan skogsskövling, som var ägnad att omöjliggöra eller i hög grad försvåra skogens återväxt. Därmed är ju visserligen ett beaktansvärt steg taget till bevarande av landets skogstillgång i framtiden, men huru ställer det sig, om den nu genom skogshandlare pågående skogsskövlingen obehindrad får fortgå, låt vara med garantier för skogens åter-

växt? Vi hava under en lång följd av år erfarit, huru det ena godset efter det andra och det ena hundratalet eller måhända tusentalet hemman efter det andra försålts till personer eller konsortier, vilka icke haft det bittersta intresse för jordbruken å egendomarna, utan endast för att nedhugga rubb och stubb av där befintlig skog samt sedermera kuckla bort den ofta ytterst vanskötta jorden och den till ödemark förvandlade skogen till vilket pris som bjudits, ända till dess uppmärksamheten blev riktad på de utmärkta tillfällen egnahemsfrågan för närvarande erbjuder till erhållande av mycket god betalning för sådana halvt ödelagda hemman.

Först utplundras skogen och vanskötes jord och byggnader, men slutet på visan blir dock alltmera det, att man fått skogen på köpet samt understundom litet till, tack vare de fattiga människor, vilka åtaga sig det mödosamma värvet att sköta småjordbruk här i landet.

Tvivelutan kan man våga påstå, det rätten att omedelbart efter inköp av skogsegendom här i landet avverka all där befintlig skog i hög grad främjat våra enskilda skogars fördärv och att det är hög tid att här söka åvägabringa ett bättre tillstånd.

Visserligen är sant, att personer med större kapitaltillgångar ändock skulle kunna inköpa skogsegendomar och låta skogen stå, intill dess tiden för avverkningsförbud vore ute, men helt säkert skulle dock en mängd egendomsköp för skogsskövling utebliva, om skogstillgångarna ej annat än för husbehov finge tagas i anspråk före utgången av viss tid från egendomarnas förvärvande, och därmed vore ganska mycket vunnet. Sant är, att ändock avverkningsrätten oförminskat skulle kvarstå för äldre innehavare av skogsegendomar, men *den* goda verkan av skogsvårdslagen har alltmera försports, att dessa, vare sig de själva avverka eller upplåta avverkningsrätt i sina skogar, av fruktan för ingrepp från skogsvårdsstyrelserna, numera ytterst sällan åstadkomma närmelsevis den förödelse, som våra vanliga skogsjobbare.

Våra grannar danskarna hava ock sedan länge insett vikten av ett förbud för avverkning utöver husbehov genast efter inköp av egendomar och alltsedan 1905 haft gällande lag därom, att dylik avverkning ej får verkställas, förrän 10 år förflutit från skogens förvärvande, såvida ej styrkes, att större avverkning kan ske utan skogsvärdets förminskande».

Rörande nämnda motion anförde jordbruksutskottet:

»I likhet med motionären anser utskottet de av honom berörda missförhållandena vara av den art och omfattning, att de i hög grad påkalla uppmärksamhet från lagstiftningens sida. Det synes nämligen vara tydligt, att skogsavverkningar å fastigheter, som inköpts i huvudsakligt syfte att omedelbart utnyttja det å fastigheterna befintliga skogskapitalet, äro

*Jordbruks-
utskottets
yttrande
år 1911.*

väsentligen bidragande till ett otillbörligt exploaterande av våra skogstullgångar och särskilt till att det unga, växtliga skogskapitalet utan hänsyn till skogens återväxt och framtida avkastning tillintetgöres. Och mot en på nämnda sätt skeende skogsskövling har gällande lagstiftning på ifrågavarande område, nämligen lagen angående vård av enskildes skogar, visat sig icke tillräckligt effektiv, beroende förnämligast på lagens egenkap av återväxtlag, varigenom ett ingripande på grund av densamma i anledning av överdriven avverkning i allmänhet kommer för sent för att skada skall kunna i önskvärd grad förhindras.

Utskottet, som sålunda visserligen finner ett ingripande från lagstiftningens sida till förekommande av de utav motionären påpekade missförhållandena synnerligen behövt, ansåg sig emellertid icke kunna till fullo dela motionärens uppfattning i fråga om lösningen av förevarande spörsmål. Ett förbud av den omfattning motionären ifrågasatt, nämligen att vid köp av skogsegendom före utgången av viss tid från köpets avslutande utan utsyning av vederbörande skogstjänsteman avverka skog å fastigheten utöver husbehovet skulle, synes det utskottet, understundom alltför mycket inkräkta på den enskilde skogsägarens berättigade intressen. Sådana fall kunna nämligen väl tänkas, då en fastighetsköparens intresse att genast efter köpet få företaga avverkning till avsalu är så berättigat, att hans rätt häutinnan icke torde böra inskränkas genom utsyningstvång. Dessutom skulle, enligt utskottets förmenande, ett förbud av antydd beskaffenhet icke bliva fullt effektivt. Så länge upplåtelse av rätt till avverkning av skog får äga rum utan annan inskränkning än viss tidsbegränsning, skulle nämligen förbudet lätt kunna kringgås.

På grund av vad sålunda anförts, har utskottet ställt sig tveksamt gentemot motionärens framställning; och då härtill kommer, att ett särskilt påkallande från riksdagens sida av den av motionären åstundade utredningen torde med hänsyn till en av riksdagen nästlidna år hos Kungl. Maj:t gjord framställning i ett närbesläktat ämne, vara överflödigt, har utskottet ansett sig, åtminstone för det närvarande, icke böra biträda motionen. Utskottet syftar därvid på riksdagens förra året till Kungl. Maj:t avlåtna skrivelse (nr 112), däri riksdagen, med anledning av en samma år väckt motion ifråga om utredning, om och på vad sätt större trygghet för en bättre vård och hushållning med den yngre och växtligare skogen skulle kunna ernås genom ändringar i lagen angående vård av enskildas skogar, anhållit, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning om och på vad sätt ändring och tillägg i 1913 års lagstiftning angående vård av enskildes skogar må kunna åvägabringas i ändamål att förekomma uppenbar skövling av ungskog. I sammanhang med den sålunda begärda utred-

ningen torde med all sannolikhet nu föreliggande fråga tagas under övervägande.»

Utskottet hemställde sålunda om avslag av motionen, och denna hemställan bifölls av riksdagen.

Vid 1912 års riksdag väcktes i andra kammaren tvenne motioner, som delvis beröra samma frågor som nu förevarande motion.

*Motioner
vid 1912 års
riksdag.*

I den ena av dessa motioner, av herr Kronlund, hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande och låta utreda, vilka åtgärder, som lämpligen må kunna vidtagas för ett effektivt övervakande och en planmässig ledning vid egnahemsverksamhetens bedrivande.

I den andra, av herr Säfstrand, föreslogs, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om utarbetandet av ett förslag till inrättande av kommunala egnahemsnämnder enligt i motionen angivna grunder.

Till stöd för dessa framställningar anfördes av herr Kronlund:

»Det alltjämt stegrade lånebelopp, som från statens egnahemslånefond utgår till vederbörande låntagare, visar, att egnahemsfrågan är i en fortgående utveckling. Det skulle därför synas, som om statsmakterna endast skulle hava att bevilja nödiga medel och för övrigt överlämna egnahemsfrågan att fritt utveckla sig under redan givna former.

Åtskilligt i egnahemsrörelsen är dock ägnat att ingiva bekymmer och farhågor för densamma. Den stora skuldsättning, som i allmänhet egnahemstagaren nödgas åsamka sig för att förvärva och åt sig iordningställa ett eget hem, särskilt en jordbrukslägenhet, kräver med nödvändighet för att egnahemsföretaget skall bära sig, att detsamma är grundat på sunda och riktiga beräkningar och särskilt att den jord, varå egnahemmet skall grundas, icke är för dyr i förhållande till dess natur, beskaffenhet och läge, samt för övrigt att det eventuella egnahemmets belägenhet är sådan, att sannolika utsikter med hänsyn till kommunikationer och avsättningsmöjligheter finnas för en nödortfödig bärgning.

Där egnahemsrörelsen och särskilt tillhandahållandet av jord å landet är överlämnat åt därför särskilt bildade och lämpliga bolag och egnahemsföreningar, vilkas tillkomst icke avser den rena ekonomiska vinsten, torde nog ofta förefinnas goda utsikter för att egnahemstagarnas intressen i allmänhet bliva väl tillgodosedda. Enahanda förhållande torde även råda beträffande mångt hushållningssällskap, där någon eller några för egnahemsrörelsen intresserade och hängivna personer leda sällskapens åtgär-

der i denna fråga. De ekonomiska resurser, som stå hushållningssällskapen till buds, äro emellertid i allmänhet icke sådana, att de medgiva åstadkommandet av en effektiv övervakning och ledning av egnahemsrörelsen, förutan vilka egnahemsrörelsen lätt kan råka på avvägar. Hushållningssällskapen och särskilt deras förvaltningsutskott torde för övrigt ofta icke vara så sammansatta, att man där kan finna full förståelse för behoven och önskemålen hos de samhällslager, som närmast beröras av egnahemsfrågan.

Lättheten att erhålla lån till förvärv av egna hem och därigenom skapade ökade möjligheter att förvärva sådana, framkallar ofta personer, beredda att tillhandahålla jord åt egnahemsspekulanter och även färdiga att uppmuntra till egnahemsförvärv. Egendomar inköpas ofta på spekulation, styckas och försäljas till större eller mindre delar till egnahemstagare, vanligtvis med god ekonomisk vinst för säljarne, men antagligen sällan med tillbörligt tillgodoseende av egnahemstagarens intressen. Den jord dessa därvid erhålla är ofta av sämre beskaffenhet och belägen i egendomens utkanter, under det att kärnan och den bästa delen av egendomen behålles eller försäljes odelad; jorden tarvar ofta stora kostnader för dess uppodling och sättande i fullgott skick, kostnader, vilka icke i allmänhet den mera oerfarna egnahemstagaren kan så noga på förhand beräkna. Han ser måhända icke så noga på priset på jorden, då han i allmänhet icke behöver betala något nämnvärt i kontanter för jorden och ställer vanligen det mesta på framtiden. I betraktande av jordens beskaffenhet och med hänsyn till de kostnader dess sättande i gott skick kräver, torde priset för jorden ofta vara för högt, och därmed har redan från företagets början skapats en fara och kanske oftast ett oöverstigligt hinder för egnahemstagarens bärgning å egnahemslägenheten. Vad jag här uttalat är en erfarenhet, som jag hört bekräftas från många olika håll och från personer, som äro på det livligaste intresserade för egnahemsrörelsen. Men just uti dessa av mig nu framhållna förhållanden föreligger en mycket stor fara för egnahemsrörelsen och de därav skapade småbrukarnes framtid och utkomst. Från att vara ett medel till befrämjande av de många smås framtid och välstånd i ett eget hem kan egnahemsrörelsen, om sådana förhållanden få fortfara och utveckla sig, lätt skapa fattigdom, elände och bekymmer för de små egnahemstagare, som trott sig kunna genom statens hjälp bereda sig en tryggad tillvaro såsom jordbrukare.

För staten måste det vara en angelägenhet av största vikt att söka förebygga de faror, som kunna hota egnahemsrörelsen och egnahemstagarnes framtida öde, och att i stället, såvitt möjligt är, söka trygga och säkerställa det egna hemmet.

Det synes mig därför vara nödvändigt att statsmakterna taga i övervägande, vilka åtgärder, som här böra kunna vidtagas från deras sida, och en särskild uppmärksamhet torde därvid böra ägnas åt jordbrukslägenheter.

Innan egnahemslån för förvärv av sådana beviljas, borde enligt mitt förmenande genom en för ändamålet anställd egnahemsinspektör eller konsulent en ingående undersökning och värdering av den till egnahemslägenhet ifrågasatta jorden företagas, därvid särskilt borde tagas i betraktande jordens ändamålsenlighet och beskaffenhet, kostnaderna för dess uppodling eller försättande i gott skick, det tilltänkta egnahemmets läge och de utkomstmöjligheter lägenheten erbjöde innehavaren med hänsyn till kommunikationer och avsättningsförhållanden, kostnaderna för åbyggnadernas uppförande eller istandsättande med mera. Först sedan man kunde jämföra priset på jorden å ena sidan samt det värde jorden hade och de möjligheter den eventuella egnahemslägenheten erbjöde dess innehavare till utkomst å andra sidan, hade vederbörande låneförmedlare en tillförlitlig grundval för bedömning af frågan om egnahemslånets beviljande eller icke.

En prövning föregår ju alltid egnahemslånets beviljande genom vederbörande låneförmedlare, men torde väl i allmänhet ej, av skäl jag förut beträffande hushållningssällskapen anfört, kunna bliva av så ingående natur och så enhetlig som önskligt vore.

En ingående prövning av de eventuella egnahemsföretagen, verkställd av en för ändamålet särskilt till exempel för varje län anställd sakkunnig person, skulle enligt mitt förmenande vara till synnerligt gagn för egnahemsrörelsen och tillika åstadkomma en önskvärd planmässighet och enhetlighet i bedrivandet av egnahemsverksamheten och tillika förekomma mycken osund spekulation på egnahemsrörelsens område. En dylik inspektör borde naturligtvis även ha till uppgift att undersöka lämpligheten av de egendommar, som av egnahemsbolag eller egnahemsföreningar för egnahemssaken inköptes eller genom anslag ur jordförmedlingsfonden förvärvades. Inspektörens verksamhet skulle ju, om så ansåges nödigt, kunna utsträckas till att omfatta även egnahemsrörelsen för bostadslägenheter, ävenså skulle man ju lämpligen kunna uppdraga åt en dylik inspektör att biträda egnahemstagarna med de rättsliga procedurerna för lagfarts vinnande å egnahemslägenheterna, egnahemslånets intecknande m. m. Dessa rättsliga procedurer orsaka ofta de oerfarna egnahemstagarna mycket besvär, tidsutdräkt och dryga kostnader.

Det är ju möjligt att månget egnahem därigenom hindrades att uppkomma, men man förhindrade å andra sidan de bekymmer och olyckor, ett planlöst grundande av de egna hemmen så ofta måste medföra och man skapade så småningom hos de befolkningslager, som egnahemsrörelsen

närmast berör, ett större förtroende för denna rörelse och en fastare grund att därå bygga densamma.

Staten bedriver ju visserligen icke själv omedelbart denna egnahemsrörelse utan endast genom mellanhänder och i all synnerhet genom hushållningssällskapen, varför man ju skulle kunna tycka, att dessa själva borde ombestyra denna angelägenhet, men dels är ju deras ekonomiska resurser mycket begränsade och dels är ju staten själv förläggare och givet är ju, att om exempelvis hushållningssällskapen skulle drabbas av några större och allmännare förluster på egnahemsrörelsen, det nog bleve staten, som i sista hand finge träda hjälpende emellan, och för övrigt är ju egnahemsrörelsen en så stor och viktig social fråga, att staten måste låta sig angeläget vara att så fort sådant anses erforderligt genom direkta åtgärder, även i annan form än lånerörelsen, tillse, att denna fråga utvecklas på ett för samhället gagnande sätt. Anser man skal nu förefinnas att vidtaga åtgärder i av mig nu angivet syfte, torde detaljerade bestämmelser härom böra inflyta i kungl. kungörelsen angående statens egnahemslånerörelse. Den enhetliga inspektion och ledning av egnahemsrörelsen, som synes mig nödig och som borde omfatta all av staten understödd egnahemsverksamhet, kunde åvägabringas antingen så, att staten själv tillsatte egnahemsinspektörer eller konsulenter för de olika länen, eller ock att staten ställde nödiga medel för sådant ändamål till hushållningssällskapens förfogande. Det synes som om den förstnämnda utvägen måhända kunde vara att föredraga, då därigenom kunde införas större planmässighet och enhetlighet i egnahemsverksamhetens bedrivande och möjlighet till en effektivare kontroll från statens sida därigenom kunna vinnas.»

Herr Säfstrand anförde till stöd för sin hemställan följande:

»Av dem, som ägnat egnahemsrörelsen sådan den nu pågår i vårt land ett närmare studium, torde säkerligen större delen ha gjort den erfarenheten att, bland åtgärder för främjandet av denna rörelse, lagbestämmelser till förhindrandet av att egnahemsrörelsen utnyttjas i privatkapitalistiskt spekulationssyfte visa sig vara de av behovet mest påkallade. Billig jord åt våra småbrukare var ju lösen allt ifrån rörelsens början, men på många ställen i vårt land har denna den viktigaste grunden för egnahemsrörelsens framgång ryckts undan densamma genom mellanhänder, som av vinstbegär pressat upp jordpriserna högt utöver vad ett småbruk kan tåla för att bära sig. Följden har blivit, att på dessa orter egnahemsrörelsen stannat i växten eller gått tillbaka.

Att lagbestämmelser skulle kunna utarbetas, tillräckligt effektiva för att göra all spekulation av ovan omnämnt slag omöjlig, är väl icke tänkbart, men det synes i allt fall som om åtminstone något borde göras i detta syfte.

Som bekant är det för närvarande hushållningssällskapen, som genom sina egnahemsnämnder eller distriktsstyrelser och lokala ombud, tillsatta efter olika principer i olika län, ha hand om egnahemslånen. Ombuden äro därvid säkerligen icke den minst viktiga faktorn, enär de skola lämna upplysningar om de lokala förhållandena, om den till försäljning utbjudna jorden är värd det pris, som begäres för densamma o. s. v.

Då emellertid hushållningssällskapen måste betraktas som sammanlutningar av övertvägande privat natur, följer därav, att det allmänna icke kan utöva den direkta kontroll över deras göranden och låtanden beträffande egnahemsrörelsen och särskilt vad angår egnahemsnämndernas och de lokala ombudens så viktiga verksamhet, som förhållandena ofta visat sig påfordra.

Där ombuden äro fullt självständiga män och besjälade av verklig nitälskan för egnahemsrörelsens framgång, där kan man nog också som regel konstatera, att egnahemsspekulationen i sämre bemärkelse håller sig borta. Men detta är icke alltid fallet, ty det har inträffat, att till ombud utsetts personer, som själva haft intresse av eller stått i närmare förbindelse med personer, som haft intresse av att den jordegendom, som stycats, skulle vid försäljningen till egnahem betinga så högt pris som möjligt i stället för tvärtom.

Att direkt utpeka de konkreta fall, vilka här åsyftas, är kanske icke nödigt, men det låter ju t. ex. tänka sig, att en framstående affärsman, som bland annan egendomsagentur även sysslar med försäljning av småbrukslotter till egna hem, på samma gång kan vara inflytelserik ledamot av ett hushållningssällskap, och därigenom lyckas driva det därhän, att någon av hans mera pålitliga vänner blir utsedd till lokalt ombud för egnahemsrörelsen i den trakt, dit han förlagt sin verksamhet. Många andra kombinationer kunna naturligtvis tänkas — och påvisas, men ovanstående må vara nog.

Nu inställer sig den frågan, huru missförhållanden av ifrågavarande slag skola kunna förhindras och på vad sätt den lokala uppsikten över egnahemsrörelsen skall ställas under det allmännas direkta ledning och kontroll. Det synes då, som om inrättandet i varje kommun, där egnahemsförsäljning med statslån bedrives, av kommunala egnahemsnämnder, vilka skulle ha att övertaga de nu av hushållningssällskapen utsedda lokala ombudens funktion, vore den lämpligaste formen. Dessa kommunala egnahemsnämnder skulle sålunda bland annat yttra sig angående de pris, som för salubjudna egnahemslotter begäras, och endast i de fall, då nämnden tillstyrkt, skulle egnahemslån beviljas, de för lånen ansvariga hushållningssällskapen naturligtvis obetaget att avslå en låneansökan, som av en kom-

munal egnahemsnämnd tillstyrkts. Även kunde nämnden genom sin ordförande eller annan därtill inom densamma utsedd person utöva en rådgivande och stödjande verksamhet gentemot egnahemslänesökarne liksom också sedermera kontrollera, att egnahemsinnehavare följa de föreskrifter, vilka äro med lånens erhållande förknippade. Även med *den* kontrollen är det på många ställen i vårt land icke väl ställt. Det hela skulle sålunda organiseras till ett samarbete mellan hushållningssällskapen eller de korporationer, som eljest kunna bli utsedda att handhava egnahemslänesmedlen, och dessa kommunala egnahemsnämnder. Att emellertid låta dylika kommunala egnahemsnämnders sammansättning grunda sig på den 40-gradiga röstskalan liksom att giva dess ledamöter mandat på fyra år, liksom i övriga kommunala nämnder, torde knappast vara klokt. Därigenom skulle åt en större egendomsägare, som ju på samma gång är stor röstägare, och vilken önskar stycka sin jord till egna hem, eventuellt beredas möjlighet att, med tillhjälp av sina vänner, i nämnden insätta mindre opartiska personer och behålla dem där en längre tid.

Lämpligt synes i stället vara, att nämndens ledamöter väljas efter principen en man en röst såsom vid nämndemansval och med endast tvååriga mandat och omval av halva nämnden efter lottning första året. Förestående valbestämmelser böra vara tillräckliga att garantera den kommunala egnahemsnämnden en verkligt folklig sammansättning och därigenom göra den skickad att fylla sitt ändamål.

Möjligen skulle mot detta förslag invändas, att inrättandet av en kommunal egnahemsnämnd icke överensstämmer med andemeningen i vår kommunalförfattning, enligt vilken de kommunala nämnderna endast ha att befatta sig med kommunens gemensamma hushållsangelägenheter. Gentemot denna invändning må emellertid framhållas, att kommunen redan nu deltagit i val av nämnder för icke kommunala angelägenheter, t. ex. häradsnämnderna. Härtill kommer, som var och en bör inse, att det även för kommunen är av största vikt, huru en egnahemsrörelse därinom skötes, i det en dåligt skött sådan kan förorsaka fattigdom och elände bland de nytillkomna småbrukarne och därigenom öka fattigvårdsbördorna för kommunen, under det att en väl skött egnahemsrörelse lämnar en annars kanske glest befolkad kommun ett tillskott av arbetskraft och skatteförmåga, som kan bliva synnerligen värdefullt.»

Jordbruks-
utskottets
yttrande
år 1912.

Rörande dessa båda motioner anförde jordbruksutskottet följande:
»Det torde icke kunna förnekas, att egnahemsrörelsen på vissa håll inom vårt land numera utvecklats sig i sådan riktning, att allvarliga farhågor kunna uppstå för att åtskilliga egnahemsinnehavare icke hava möj-

lighet att på den jord de förvärvat vinna en nödtorftig bärgning. Orsaken härtill läser nog ofta vara att söka i de av motionärerna påpekade missförhållandena, såsom för högt pris på den upplåtna jorden, dennas mindre lämplighet för jordbruk eller allt för ringa storlek, de egnahemmens oförmånliga läge i avseende å kommunikationer och avsättningsmöjligheter m. m. Då staten, så som nu sker, understödjer egnahemsrörelsen genom att årligen anslå betydande belopp för beviljande av egnahemslån, synes ock staten böra hava ett visst ansvar för att egnahemsbildningen sker under sådana former, att de egna hemmen i så hög grad som möjligt förverkliga sin uppgift att bereda innehavarna möjlighet att därå föda sig och sina familjer. Under sådana förhållanden anser utskottet, att i de fall, då staten genom beviljandet av lån medverkar till bildandet av egna hem, staten ock bör öva tillsyn däröver, att lånen endast bliva tagna i anspråk för sådana egnahemsbildningar, vilka med säkerhet kunna beräknas motsvara sitt ändamål. Av denna anledning finner utskottet de av motionärerna framställda förslagen värda beaktande från statsmakternas sida.

Då emellertid, enligt vad utskottet inhämtat, de inom jordbruksdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning av egnahemsfrågan till behandling upptagit det nu föreliggande spørsmålet om skärpt kontroll över egnahemsverksamheten och det därför med visshet torde kunna antagas, att de av motionärerna framhållna synpunkterna för lösningen av förevarande för egnahemsrörelsen så viktiga fråga komma att av de sakkunniga tagas under överbägande, håller utskottet före, att de av motionärerna föreslagna skrivelserna icke för närvarande äro av omständigheterna påkallade.

Utskottet hemställde sålunda om avslag å de väckta motionerna, och denna hemställan blev av riksdagen bifallen.

De av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet år 1911 tillkallade sakkunniga för utredning av egnahemsfrågan, vilka i slutet av år 1914 avgåvo sitt betänkande, hava upptagit frågan om egnahemslånerörelsens organisation till utförlig behandling. Kommitterades majoritet anser därvid, att den nuvarande lokala organisationen bör i stort sett bibehållas. Vissa förändringar hava dock föreslagits, varav må nämnas, att varje hushållningssällskap skall åläggas utse en särskild egnahemsnämnd, vilken skall hava till åliggande att handhava sällskapets egnahemslånerörelse samt att i allmänhet verka för egnahemsfrågans utveckling inom sällskapets område. Hushållningssällskap skall vidare på skilda orter inom sitt område hava av sällskapets egnahemsnämnd utsedda ombud, vilka skola hava till åliggande att tillhandagå lånesökande med råd och upplysningar samt att lämna vederbörande upplysningar angående de lånesökandes för-

Egnahems-
kommitténs
förslag.

hållanden. Vidare föreslås, att varje låneförmedlare skall för att få förvalta statens egnahemslån hava antagit reglemente för lånerörelsen, innehållande särskilda av kommitterade omnämnda bestämmelser. Det nu utgående statsbidraget till avlönande av jordbrukskonsulenter föreslås skola höjas, så att varje hushållningssällskap erhåller rättighet att hos sig anställa en med bidrag av statsmedel avlönad jordbrukskonsulent för att biträda vid handhavandet av egnahemsrörelsen och med skyldighet för honom att vid rekvisition lämna råd och upplysningar till andra förmedlare av statens egnahemslån. Som villkor för att hushållningssällskap skall erhålla dylikt bidrag stadgas, att konsulenten i regel skall, innan egnahemslån beviljas, besiktiga lägenhet, för vilken egnahemslån sökes. Slutligen föreslås de sakkunniga skärpt kontroll över låneförmedlande bolag och föreningar.

Vid de sakkunnigas betänkande äro fogade tvenne reservationer. I den ena av dessa föreslår fil. d:r Paul Hellström beträffande låneförmedlingens organisation, att kommuner må tillerkännas rätt att inom sina respektive områden förmedla statens egnahemslån och att för kommunernas låneförmedling, i tillämpliga delar, må få gälla de för hushållningssällskapens låneförmedling av de sakkunniga föreslagna bestämmelser.

Den andre reservanten, fil. d:r Adrian Molin, föreslår en fullständig omorganisation av hela egnahemslånerörelsen. Den centrala ledningen och kontrollen samt det centrala initiativet skulle utövas av en till jordbruksdepartementet knuten egnahemskommission med en statens egnahemsinpektör såsom verkställande ledamot. Inom varje hushållningssällskapsområde skulle tillsättas en egnahemsnämnd med av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och övriga ledamöter valda av landsting och hushållningssällskap. Slutligen skulle också inom varje kommun eller viss grupp av kommuner, vilka sammanslutit sig för att gemensamt främja egnahemsrörelsen, finnas en egnahemsnämnd, vars ordförande skulle utses av länets egnahemsnämnd, och till vilken ledamöter i övrigt utses å kommunalstämma, varvid rösträtt utövas såsom vid val av nämndemän. Nämnden skulle åligga:

att mottaga anmälningar av mindre till salu varande eller arrendelediga jordbruksfastigheter och över dem enligt fastställda grunder föra register, av vilket avskrift å bestämda tider delgives den *jordförmedlingsbyrå*, som finnes inrättad för länet;

att tillhandagå jordbruksarbetare och med dem likställda med upplysningar om till salu varande eller arrendelediga mindre jordbruksfastigheter, biträda vid uppgörelse om köp eller arrende, vid ansökan om egnahemslån samt vid ordnande av vissa rättsliga angelägenheter: sökande av lagfart, inteckning o. s. v., varvid ersättning för det juridiska biträdet utgår efter viss fastställd låg taxa;

att, då efterfrågan på jord till köp eller arrende icke kan tillfredsställas genom tillgången inom nämndens område, söka genom samarbete med närgränsande kommunala egnahemsnämnder och i sista hand med länets jordförmedlingsbyrå söka få efterfrågan tillfredsställd utanför nämndens område;

att, då efterfrågan visar sig under avsevärd tid icke motsvaras av tillgången, söka erhålla kommunens medverkan för inköp av lämplig jordbruksegendom och dennas styckning till egnahem och mindre arrendegårdar, varvid särskilt i kommuner med mindre omfång samarbete lämpligen kan ordnas med närgränsande kommuners egnahemsnämnder för inrättande av ett för dem gemensamt egnahemsföretag;

att tillhandagå länets egnahemsnämnd med upplysningar om egnahemslånesökandens kvalifikationer, biträda vid värdering av egnahemslägenheter, öva tillsyn över redan bildade egna hem inom sitt område o. s. v.;

att då kommunen själv uppträder som förmedlare av statens egnahemslån, härvid vara kommunens verkställande organ.

De sakkunnigas förslag är ännu beroende på Kungl. Maj:ts prövning, och det är utskottet icke bekant, huruvida proposition i ämnet kommer att föreläggas innevarande riksdag.

Motionärernas hemställan riktar sig mot tvenne missförhållanden, vilka båda anses uppkomma genom egendomshandel, nämligen *dels* förstöringen och vanhävderna av åker, äng, skog och byggnader, *dels* också de prejerier och det ocker, som idkas vid försäljning av småbruk och egna hem till mindre bemedlade.

I den mån dylika missförhållanden beröra den av staten bedrivna egnahemslånerörelsen, hava desamma, såsom av den ovan meddelade historiken framgår, förut varit föremål för riksdagens uppmärksamhet, och bote-medel däremot hava även, så långt sådana genom förändrad organisation av egnahemsverksamheten kunna åstadkommas, föreslagits av de sakkunniga för utredning af egnahemsfrågan.

Motionärernas förslag gå emellertid långt vidare. Såsom av historiken framgår, hade herr Åkerlund redan vid 1911 års riksdag väckt förslag i delvis samma syfte som i förevarande motion. Föreliggande yrkande går dock längre. Man vill nu söka hindra den skogsskövling och vanhävd av jorden och byggnaderna, som ofta står i samband med den i spekulativt syfte bedrivna handeln med egendomar, och man vill också söka råda bot på det prejeri och ocker, som vid styckning och försäljning av dylika egendomar plåga äga rum. I båda dessa avseenden torde missförhållandena i främsta rummet råda i fråga om sådan styckning till egna hem, som ej står i direkt samband med statens egnahemslånerörelse.

Andra kam-
marens
utskotts
yttrande.

Utskottet kan därför icke anse, att nu förevarande fråga i hela sin omfattning kan komma under prövning i samband med en förestående förändring av grunderna för statens egnahemsverksamhet. Även om en förbättrad lokal organisation av denna verksamhet skulle komma att i hög grad förbättra nu rådande förhållanden, kan dock i samband med egendomshandel uppkommande vanhävd och ocker icke därigenom förhindras.

Mot vanhävd och ocker krävas därför enligt utskottets mening särskilda åtgärder, vilka för visso, om de skola bliva effektiva, ej äro lätta att finna. De förefintliga missförhållandena äro dock redan så stora och så vanliga och komma helt visst i följd av det pågående krigets verkningar att ytterligare växa i sådan omfattning, att utskottet anser en utredning rörande botemedlen däremot synnerligen påkallad, ehuru utskottet icke anser sig kunna angiva några särskilda direktiv för utredningen, vilken dock bör göras så omfattande, som med en skyndsam handläggning låter förena sig.

*Andra
kammarens
beslut.*

Andra kammaren beslöt för sin del i enlighet med sitt tillfälliga utskotts hemställan,

»det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, vilka åtgärder kunna finnas lämpliga till hämmande av den i samband med egendomshandel uppkommande vanhävd av åker, äng, skog och byggnader å jordegendom i riket samt till förhindrande av de prejerier och det ocker, som förekommer vid försäljning av småbruk och egna hem till mindre bemedlade av dylika, skövlade egendomar, och att Kungl. Maj:t täcktes förelägga riksdagen de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.»

Detta andra kammarens beslut har delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till förberedande behandling av sitt andra tillfälliga utskott.

*Första
kammarens
utskott.*

De allvarliga missförhållanden, vilka av motionärerna uppgivas äga rum, åtminstone inom vissa delar av landet, vid allt talrikare förekommande spekulationsinköp av jordegendomar, påkalla utan tvivel statsmakternas uppmärksamhet. Där skogsbestånd finnes å sålunda inköpt egendom, är det vanligen köparens första uppgift att avverka skogen för att göra sig betäckt för köpeskillingen. Jordbrukets upprätthållande och lämpliga skötsel har ofta för den på affärsvinst beräknade privata styckningsverksamheten intet intresse, enär det för densamma gäller att snarast möjligt utstycka och i mindre jordbrukslägenheter försälja inköpta områden. Under tiden kunna såväl jordbruket som befintliga byggnader å sådan egendom komma i vanhävd, vilket måste anses nationalekonomiskt betänkligt, icke minst under närvarande förhållanden, då det särskilt är av vikt att söka avvinna den svenska jorden största möjliga avkastning.

Härtill kommer, att styckningen av sådan jordegendom ofta sker på ett planlöst och för blivande lägenhetsinnehavare ofördelaktigt sätt, samt att de särskilda jordlotterna merendels hållas uppe i så höga priser, att köparne i följd därav ej sällan råka på obestånd. Detta förhållande är ägnat att avsevärt motverka den egnahemsrörelse, som staten och hushållningssällskapen sträva att uppmuntra och med lånemedel stödja.

I den mån dessa missförhållanden menligt inverka på den av staten understödda egnahemsrörelsen, torde Kungl. Maj:t, som har under omprövning det förslag, den s. k. egnahemskommittén i slutet av år 1914 avgav, kunna finna uppslag till åtgärder i motionens syfte. Det synes nämligen för egnahemsrörelsens tryggande mot obehöriga förvärvsspekulationer bliva nödvändigt, att det allmänna i en eller annan form övertager kontrollen över och förmedlingen av sådana egnahemslägenheters försäljning, för vilka lån av statsmedel ifrågasättas. Härigenom skulle avsevärt kunna förhindras de av motionärerna omnämnda s. k. prejerier, som understundom lära förekomma vid större egendomars utstyckning till småbruk, och vilka i allmänhet möjliggöras på grund av köparens oerfarenhet och bristande förmåga att bedöma salubjudna områdets värde och lämplighet till mindre jordbruk. Där sådan jordstyckning företages utan anlitande av egnahemslån, torde ett ingripande från statsmyndigheternas sida svårigen kunna ske, så länge vårt land icke äger en lag, som ställer under offentlig kontroll styckning av egendom för upplåtelser till mindre jordbruk. Bayern äger sedan år 1910 en »Gesetz über die Güterzertrümmerung» och i Preussen har en regeringsproposition till jordstyckningslag (Grundteilungsgesetz) förelagts lantdagen. Lagen i Bayern — som för yrkesmässig fastighetshandel innehåller bestämmelser rörande registrering, anmälningsplikt och kontroll över styckningar — har verkat därhän, att de yrkesmässiga fastighetshandlarnes antal starkt minskats, samt att fördelaktigare villkor numera kunna erbjudas köpare av mindre jordbruk.

Vad angår i spekulationsyfte inköpta jordegendomars vanhävd, torde en blivande utredning kunna giva vid handen, om och i vad mån tillämpning av den för Norrland och Dalarne gällande s. k. vanhävdslagen bör utsträckas till dessa undantagsfall.

I fråga om överklagad skogsskövling på sådana jordegendommar finner utskottet det ligga inom den år 1911 tillsatta skogslagstiftningskommitténs uppdrag att föreslå åtgärder häremot i sitt väntade förslag om strängare lagstiftning rörande hushållning med enskilda skogar.

Då det emellertid synes utskottet lämpligt, att genom en riksdagsskrivelse Kungl. Maj:ts uppmärksamhet fästes vid i motionen framhållna missförhållanden, får utskottet hemställa, att första kammaren måtte på så sätt

biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut, att första kammaren för sin del beslutar,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, vilka åtgärder som kunna finnas lämpliga för att å jordegendom, inköpt på spekulation för skogsavverkning och styckning, hämma, förutom förekommande skogsskövling, vanhävd av jordbruk och byggnader, ävensom förhindra dylik egendoms planlösa styckning och delarnas försäljning till oskäligt uppdrivna pris, samt att Kungl. Maj:t måtte förelägga riksdagen de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 28 april 1916.

På utskottets vägnar:
OSKAR NYLANDER.

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar *Nylander, Danström, Steffen,* Tisell, Alkman*, Permansson och Larson.*

* Har ej närvarit vid utlåtandets justering.
